

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ AL FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

ХАБАРШЫ

ТАРИХ СЕРИЯСЫ

ВЕСТНИК

СЕРИЯ ИСТОРИЧЕСКАЯ

BULLETIN

HISTORY SERIES

3(78) 2015

ISSN 1563 0269
Индекс 75871; 25871

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ҚазҰУ ХАБАРШЫСЫ

Тарих сериясы

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

ВЕСТНИК КазНУ

Серия историческая

AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

KazNU BULLETIN

History series

№3 (78)

Алматы
«Қазақ университеті»
2015

ХАБАРШЫ

ТАРИХ СЕРИЯСЫ № 3(78)

25.11.1999 ж. Қазақстан Республикасының Мәдениет, ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде тіркелген

Қуәлік №956-Ж.

Журнал жылына 4 рет жарыққа шығады

ЖАУАПТЫ ХАТШЫ

Кәрібаев Б.Б., т.ғ.л., профессор (*Қазақстан*)

Телефон: +727-377 33 38 (1288)

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Жұмаділ А.Қ., ғылыми редактор (*Қазақстан*)

Омарбеков Т.О., ғылыми редактордың

орынбасары (*Қазақстан*)

Таймағамбетов Ж.Қ. (*Қазақстан*)

Жұмағұлов К.Т. (*Қазақстан*)

Миша Майер (*Германия*)

Әбулқасым Қара (*Түркия*)

Мұхатова О.Х. (*Қазақстан*)

Сұлтаналиева Г.С. (*Қазақстан*)

Қалыш А.І. (*Қазақстан*)

Ахмет Тыштылы (*Түркия*)

Юлай Шамилъ Оғлы (*АҚШ*)

Уяма Томохико (*Жапония*)

**ҚАЗАҚ
УНИВЕРСИТЕТІ
С А Б П А Т Ы**

Ғылыми басылымдар бөлімінің басшысы

Гүлмира Шахкозова

Телефон: +77017242911

E-mail: Gulmira.Shakozova@kaznu.kz

Редакторлары:

Гүлмира Бекбердіқызы, Еркін Жайнақов

Компьютерде беттестен:

Айсулу Абдешева

Жазылу мен таратуды үйлестіруші

Молдір Әміртайқызы

Телефон: +7(727)377-34-11

E-mail: Moldir.Omirtaikyzy@kaznu.kz

ИБ № 8653

Баспа 20.10.2015 жылы қол қойылды.

Пішімі 60x84 1/4. Көлемі 25,8 б.т. Офсетті қағаз.

Сандық басылыс. Тапсырыс №3188. Таралымы 500 дана.

Бағасы көрсетілді.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің

«Қазақ университеті» баспа үйі.

050040, Алматы қаласы, Әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйінің баспаханасында басылды.

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2015

Әлімбай Нұрсан
**Ресей этнографиялық музей
қорындағы
(Санкт-Петербург қ.) қазақтың
тарихи этнографиясына
байланысты құндылықтар
хақында**

Alimbay Nursan
**Collection on historical
ethnography of Kazakh
people in the funds of Russian
ethnographical museum (Saint
Petersburg)**

Алимбай Нұрсан
**Коллекция по исторической
этнографии казахов в фондах
российского этнографического
музея (г. Санкт-Петербург)**

Мақалада өйгілі Ресей этнографиялық музей қорындағы қазақтың дәстүрлі мәдениеті, шаруашылығы һәм тұрмысына қатысты сан алуан артефактілер коллекциясының құрамы талданады. Ұсынылып отырған жұмыстың түпкілікті мән-мақсаты қазақтың тарихы мен мәдениетіне байланысты кез келген ғылыми-зерттеу іс-тәжірибесінде этнографиялық артефакт атауылы, соның ішінде, әлбетте, аталмыш коллекцияны тарихи деректердің ерекше категориясы ретінде толықмәнді пайдалануды контекстуалдық тұрғыдан негіздеуге саяды.

Мақалада тағы бір ерекше көңіл болінген аспект – аталмыш музейдегі қазақтың этнографиялық коллекциясының қалыптасу тарихы. Алайда мақаланың көлемінің шектеулігіне байланысты, бұл мәселені оқырмандарды аталмыш коллекцияның құрамымен таныстыру мақсатының ыңғайы мен ауқымында ғана қарастыруға тура келді.

Түйін сөздер: музей, музей қоры, коллекция, артефакт.

In the article content of museum collection of the well-known Russian Ethnography museum (Saint-Petersburg) on traditional culture, economy and life of Kazakh people were analyzed. The main idea of the article is based on necessity of active usage in research practice of ethnographic artifacts (including, mentioned collection) as main category of historical sources. As known, they traditionally characterized by visibility, that impact to category of historical sources exceptional representativeness.

The main aspect of article is study of formation of the Kazakh collection. Hence by limited volume of article, this issuer considers implementation of its main aim – first of all, to acquaint wide range of readers with the Kazakh collection. Outlining exclusive historical and ethnographic artifacts as well.

Key words: museum, museum fund, collection, artifact.

В статье анализируется состав музейного собрания знаменитого российского этнографического музея (г. Санкт-Петербург) по традиционной культуре, хозяйственной деятельности и быту казахов. Ее главный лейтмотив заключается в обосновании необходимости активного использования в научно-исследовательской практике этнографических артефактов (в том числе, разумеется, отмеченной коллекции) в качестве особой категории исторических источников. Как известно, они традиционно характеризуются наибольшей наглядностью, что сообщает данной категории исторических источников исключительную репрезентативность.

Один из смыслообразующих аспектов статьи – изучение истории формирования казахской коллекции. Однако в силу ограниченного объема статьи, данный вопрос рассматривается лишь в той мере, в какой это необходимо для реализации ее основной цели – в первую очередь, ознакомить широкого круга читателей с составом казахской коллекции, выделяя при этом наиболее эксклюзивные историко-этнографические артефакты.

Ключевые слова: музей, музейный фонд, коллекция, артефакт.

**РЕСЕЙ
ЭТНОГРАФИЯЛЫҚ
МУЗЕЙ ҚОРЫНДАҒЫ
(Санкт-Петербург қ.)
ҚАЗАҚТЫҢ ТАРИХИ
ЭТНОГРАФИЯСЫНА
БАЙЛАНЫСТЫ
ҚҰНДЫЛЫҚТАР
ХАҚЫНДА**

Қазақстан Республикасы Мемлекеттік орталық музейі (әрі қарай – ҚР МОМ) Қазақстан Республикасының «Ғылым туралы» Заңына сәйкес 2005 жылдан Ғылыми-зерттеу мекемесі статусын ресми иемденгеннен бастап отандық этнология, тарих, археология, деректану мәселелері бойынша ондаған ғылыми-қолданбалы жобаларды жүзеге асырып келеді.

Ағымдағы атқарылып жатқан жобалардың ішіндегі ең маңыздысы ретінде «Ресей Ғылым академиясы Ұлы Петр атындағы антропология және этнография музейі (Кунсткамера) қорындағы қазақ этнографиясына байланысты коллекция» және «Ресей этнографиялық музейі» (РЭМ) қорындағы қазақтың дәстүрлі мәдениетіне қатысты құндылықтар» атты екі тақырыпты ерекше екішеп айтуға болады. Өйткені, осы әйгілі екі музейдегі аталмыш құндылықтар қазақтың дәстүрлі мәдениеті мен тарихының бірегей ескерткіштері ретінде де, әрі отандық этнология (және тарих, мәдениеттану, музейтану, ескерткіштану, деректану) үшін де ғылыми-танымдық маңызды өлшеусіз артефактілердің қатарына жатады. Осы ретте ерекше екішеп айтар жайт – бұлардың бірер зерттеушілердің «көз қырыпа» ілікен бірен-саралдары ғана қарастырылып жүр [18, 45-62 бб.; 24, 86-93 бб.; 26, 56-61 бб.; 27, 85-97 бб.; 32, 5-17 бб.; 33, 69-76 бб.; 36 және т.б.]. Оның үстіне зерттеушілер тек Кунсткамерадағы артефактілерге ғана назар аударылғандығы аңғарылады. Яғни, РЭМ қорындағы қазақ коллекциясы шолу деңгейінде ғана аталғаны болмаса, соңғы уақытқа дейін мүлдем зерттелмеді десе де болады [19, 24 б.]. Демек, жоғарыда аталған ғылыми-қолданбалы жобаны атқаруға кіріскен Орталық музей қызметкерлерін РЭМ қорындағы қазақтың тарихи этнографиясының сан алуан артефактілерінің тұңғыш зерттеушілері десек артық айтқандық емес. Тіпті, қазірдің өзінде Орталық музей зерттеушілерінің ғылыми ізденістері өзінің қомақты нәтижесін беріп отыр. Соның ішінде, мысал ретінде Б. Қақабаевтың аталмыш музей қорындағы қырғауылдың қауырсыны толық сақталған кеуде тұсы терілерінен тегіс астарланған жетісулық қазақ әйелінің (қазіргі Алматы облысы, Райымбек (бұрыпты Көгел) ауданы) жібек шапаны жөліндегі мазмұнды мақаласын атауға болады [45].

Алайда, РЭМ-не қарағанда, Кунсткамерадағы қазақ этнографиясына қатысты музейлік бұйымдар біршама зерттелді [12;

15; 18; 26; 27; 30; 32; 33; 34; 36; 37; 39]. Бұл жайтты соңғы кезенге дейін аталмыш музейдің Ресей Ғылым академиясының іргелі ғылыми-зерттеу институты ретінде функция атқарғандығымен түсіндірген дәлім (бұл тұста соңғы кезенге дейін деуіміздің себебі, 2014 жылдан бастап Кунсткамера Ресей Мәдениет министрлігінің құзырына өтті. Бұл рәт осынау әйгілі музейдің ғылыми әлеуетін әжептәуір әлсіретіп жіберген сыңайлы).

Енді қазақтың тарихи этнографиясына, дәстүрлі мәдениетіне һәм ішінара тарихына қатысты құндылықтардың үлкен шоғыры сақталып отырған РЭМ жөнінде бірер сөз. Санкт-Петербург қаласындағы атакты Орыс музейінің («Русский музей») құрамындағы 1902 жылы құрылған этнография бөлімі РЭМ-нің ұйымдық негізі болып табылады. Ресейдің музейлерінің тарихына байланысты зерттеулерде аталмыш музейдің негізі 1902 жылдан бастау алады делінетіндігі сондықтан [43]. Дегенмен, музей жеке мекеме ретінде тек 1934 жылдан бастап «Мемлекеттік этнографиялық музей» деген атаумен жұмыс істей бастады. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін 1948 жылы бұл музейдің қорына Мәскеудегі СССР халықтарының музейінің қоры қосылғаннан кейін оған енді осы мәскеулік музейдің атауы берілді.

1986 жылы музейдің I категориялы ғылыми-зерттеу мекемесі мәртебесін ресми алуы оның ғылыми әлеуетін күшейте түсуге үлкен серпін берді. 1991 жылы РЭМ Ресей халықтарының мұрасының ерекше құнды объектілерінің Мемлекеттік жинағына енді. Ал, қазіргі атауын 1992 жылы алды [43].

Аса ірі мәдени және білім мекемесі, әрі әлеуеті ғылыми-зерттеу институты ретінде әлемдегі ең көрнекті музейлердің қатарындағы РЭМ-нің ұйымдық құрамында басқа құрылымдармен қатар, Орта Азия және Қазақстан деп аталатын бөлім жұмыс істейді.

Қазақ коллекцияларының жинақталу географиясы. Аталмыш бөлімнің байырғы қызметкері Л.Ф. Попованың мәліметі мен қазақ коллекцияларының құрамындағы киім, киіз үй, сан алуан шаруашылық, тұрмыстық, ғұрыптық бұйымдардың аймақтық-типологиялық ерекшеліктері олардың жинақталу арсалы қазақ жерінің барлық өңірлерін қамтитынын көрсетеді [48]. Дегенмен, Л.Ф. Попованың дәйекті пікіріне сүйенсек, коллекциялар құрамындағы бұйымдардың паспортталу деңгейі әлі де болса төмен. Бұл кемшін жайт аталмыш коллекциялардың географиясып да, биографиясын да (яғни, қайдан, кімнен және қай уақытта музейге түскені

туралы мәлімет) музейтану саласындағы соны методологиялық талғамға сәйкес ашық-қапығына жеткізе айқындауға һәм айғақтауға мүмкіндік бермейді.

Дегенмен, РЭМ қорында Ресеймен шекаралас Солтүстік және Шығыс Қазақстан аймақтары қазақтарына байланысты этнографиялық көрнекі материалдар салыстырмалы түрде толық жинақталды деп айтуға болады, – дейді Л.Ф. Попова. Бұл құндылықтар музей қорындағы 878, 1037, 1062, 1560 нөмірлермен белгіленген коллекцияларды құрайды [48].

Сондай-ақ, өзінің этнографиялық ауқымдылығымен ерекшеленетін Батыс Қазақстан өңірі қазақтарының этникалық мәдениетіне қатысты сан алуан бұйымдардан тұратын 5525 нөмірлі коллекция оны (және басқа коллекциялары да) жасақтауға айырықша еңбек сіңірген А.П. Булгаковтың атымен аталады [48].

Қазақтың дәстүрлі мәдениетін өзіндік аймақтық ерекшеліктерімен бейнелейтін РЭМ-дегі коллекциялардың бірегейі, сөз жоқ, Орталық Азия халықтарының, соның ішінде, қазақтардың – этнографиясын зерттеп-зертделген әйгілі ғалым әрі фотосуретші С.М. Дудиннің Оңтүстік Қазақстан өңірінен 1901-1902 жылдары жинақтаған материалдар кешені болып табылады. Сондай-ақ, музей қорында аталмыш өңір қазақтарының дәстүрлі тіршілігін әр қырынан көрсететін К.П. Кауфманның (1902) және 1934-ші мен 1938 жылдары аталмыш музей қызметкері Е.Т. Воеводская жинақтаған коллекциялар бар. Осы ретте ескерер жайт – РЭМ-нің көркеміне айырықша үлес қосқан музейтанушы-ғалымдар М.В. Сазонова, А.С. Морозова және С.М. Лейкинаның мәліметіне қарағанда, К.П. Кауфманның ұйымдастыруымен жинақталған өзбектер мен қазақтардың этнографиясына қатысты бұл артефактілер әуелі 1860-шы және 1870-ші жылдары, сәл кейінірек – 1872 жылы Мәскеу қаласында ұйымдастырылған этнографиялық көрмелерге қойылуда арналған екен. Әкінішке орай, осы ғалымдардың айтуыша К.П. Кауфманның РЭМ-ге түскен осы коллекциясының құрамындағы бұйымдар дер кезінде құжатталынбаған. Бұл оқиқтың орны күні бүгінге дейін толмаған сыңайлы [24, 87 б.]. Яғни, жоғарыда айтылғандай, басқа қазақ коллекциялары сияқты бұл құндылықтардың тобы да осы уақытқа дейін жолдемді дейтіндей зерттеліп-зертделген емес.

Қазақ коллекциясының құрамы. Жоғарыда аталған бөлімнің қорында барлығы 2725 заттан тұратын 1700 сактам бірлігі бар. Осы бөлімнің байырғы ғылыми қызметкері Л.Ф. Попованың

мәліметіне қарағанда, қазақ құндылықтарының басым көпшілігі – РӘМ қызметкерлердің өздері ауыл бастан жинаған бұйымдар болып табылады. (барлығы 1193 нөмірден тұратын 1840 зат). Қалғаны – 614 нөмірге бөлінген 885 зат СССР халықтары музейінен қосылған құндылықтар [48].

Коллекция қоры ондағы бұйымдардың қолданыс аясы мен функциясына байланысты ұйымдастырылған. Әлемдегі барлық музей қорларының құрылымына тән бұл тәсіл құндылықтарды тақырыптық принцип бойынша топтауға мүмкіндік береді. Төменде РӘМ қорындағы қазақ коллекциясының құрылымы беріліп отыр. Оны аталмыш музей қызметкерлері коллекциялардың нысандық-тақырыптық көрсеткіші деп те атайды. Барлығы сегіз бөлімнен, әр бөлімі құндылықтардың қолданыс ерекшеліктері мен санына байланысты тиісті бөлімшелерден тұрады [48]:

- 1-БӨЛІМ. Негізгі және қосымша шаруашылық пен кәсіп.
 - I-бөлімше. Жер шаруашылығы
 - II-бөлімше. Машынылық
 - III-бөлімше. Ағашшылық
- 2-БӨЛІМ. Үй шаруасы, қолөнер және кәсіпшілік.
 - IV-бөлімше. Жүп оңдеу
 - V-бөлімше. Ағаш ісі
 - VI-бөлімше. Металл оңдеу
 - VII-бөлімше. Тері оңдеу және былғары дайындау
 - VIII-бөлімше. Мүйіз оңдеу
- 3-БӨЛІМ. Тұрғын үй.
 - IX-бөлімше. Киіз үй
- 4-БӨЛІМ. Ас-тағам және ыдыс-аяқ. Темекі шегу.
 - X-бөлімше. Ас-тағам
 - XI-бөлімше. Ыдыс-аяқ
 - XII-бөлімше. Темекі шегу
- 5-БӨЛІМ. Киім және әшекей бұйымдар.
 - XIII-бөлімше. Киім
 - XIV-бөлімше. Әпкей (зергерлік) бұйымдар
- 6-БӨЛІМ. Кәлік және жүк тасымалдау құралдары.
 - XV-бөлімше. Кәлік құралдары
 - XVI-бөлімше. Тасымалдау құралдары
- 7-БӨЛІМ. Қару-жарақ.
 - XVII-бөлімше. Соғыс қару-жарағы
 - XVIII-бөлімше. Қорғаныс қару-жарағы
- 8-БӨЛІМ. Рухани мәдениет.
 - XIX-бөлімше. Қоғамдық тұрмыс
 - XX-бөлімше. Наным-сенім, дін, әдет-ғұрып, салт-дәстүр.
 - XXI-бөлімше. Халықтық білім
 - XXII-бөлімше. Халықтық педагогика
 - XXIII-бөлімше. Ойыншықтар мен ойындар
 - XXIV-бөлімше. Халықтық музыка аспаптары
 - XXV-бөлімше. Қазіргі кезеңдегі халық өнері.

Сонымен бірге, мұндағы әрбір бөлімшенің құрамындағы бұйымдардың атаулары көрсетіліп, әрқайсысы арасы сызықшамен бөлінген

арнайы сандармен белгіленген. Мұндағы сызықшамен бөлінген сандардың біріншісі әрбір құндылықтың жалпы музей қорындағы, екіншісі салалық коллекциядағы тиісті сандық реттерін көрсетеді. Зерттеушілер үшін тағы бір ерекше ден қояр жайт – музейлік құндылықтардың қорға түсу тарихынан толықмәнді мәлімет алуға мүмкіндік беретін арнайы таблицалар да жасакталған. Қажетті артефактілерді әбжып, әрі тиімді зерттеп-зерделеуге мейлінше қолайлы бұл әдіс-тәсілді құжаттан кез келген зерттеуші іздеген құндылықтардың коллекциялық нөмірлері, оларды тапсырған адамның (адамдардың) аты-жөні және табылған немесе алынған жердің толық атауы, әлгі бұйымның (бұйымдардың) табылған немесе музейге тапсырылған уақыты мен саны, сондай-ақ, құндылықтардың қолданыс аясы һәм функциясына негізделген тақырыптық принцип бойынша жасакталған коллекцияның әрбір тобы жөнінде аса құнды ақпарат ала алады.

Аталмыш бөлімнің жоғарыда аты аталған тәжірибелі қызметкерлерінің бірі – Л.Ф. Понованың соңғы инвентарлық мәліметіне сүйенсек, қазақ коллекциясының құрамындағы саны жағынан ең көп жиі ақталғаны – киімдер мен киіз үйдің архитектуралық элементтері және әртүрлі жиһаздар (соңғы құндылықтардың коллекциясы музей қорындағы 1062 реттік нөмірмен белгіленген). Бұл жайтты киім мен үй-жайдың, сондай-ақ үй жиһазының көпшіліктерінің дәстүрлі тіршілікке жүйесінде айырықша шешуші функция атқарғандығымен түсіндіруге болады.

Мақала көлемінің шектеулі сәндігін, әрі қарастырылып отырған РӘМ-нің қазақ коллекцияларының ішінен, жоғарыда айтылғандай, киімдер мен киіз үйдің архитектуралық элементтерінің, һәм жиһаздарының ең мол жинақталып, сақталғандығын, ең бастысы, олардың көпшіліктерінің әлеуметтік кеңістігіндегі айырықша ролін ескеріп, осы құндылықтардың құрамына қысқаша тоқтала кеткенді жөн көрдік. Алайда, осы ретте айта кетер бір гәп – киімдердің және олардың қосалқы түр-элементтерінің (мысалы, әртүрлі белбеулер, белдіктер, һәм кіселер мен зергерлік әшекей бұйымдар деген сияқты) сандық құрамына байланысты төрт түрлі мәліметтер кездеседі. Яғни, олар бір-біріне сәйкес емес. Егер 1961 жылы аталмыш музейдің Орта Азия мен Қазақстан халықтары этнографиясы бөлімінің жетекші қызметкерлері М.В. Сазонова, А.С. Морозова және С.М. Лейкина жариялаған арнайы үлкен мақалада музейдегі қазақ киімдері 383 сақтам бірлігінен тұратындығы айтылса [24, 87 б.], Л.Ф. Понованың Орталық музейге

берген ресми жазба ақпараттыңда екі түрлі мәлімет келтірілген: біріншісі бойынша, РЭМ қорындағы қазақ киімі 370 [48], екіншісіне сәйкес, 400-ге жуық сақтам бірлігін құрайды (аталмыш қызметкердің жоғарыда аталған ақпараттыңда «қазақ киімі коллекциясы 400-ге жуық экспонаттан тұрады». – деген жолдар бар. Алайда, экспонат деп, әдетте, музейдің экспозициясына арнайы өңдеу мен жөндеуден өткен құндылықтарды ғана атау қалыптасқанлығы белгілі. Ал, музей қорындағы бүкіл құндылықтарды, бұл ретте күллі қазақ киімдері мен олардың қосалқы элементтерінің экспозицияға тегіс қойылуы РЭМ тарихында мүлдем орын алмаған және әйте мұмкін емес жағйт. Демек, Л.Ф. Попова осы ретте терминологиялық қателік жіберіп отыр. Яғни, автор қордағы қазақ киімдерінің түрлерін де (ашығында, бұлар музейлік мәнді бұйымдар деп аталады), олардың экспозицияға кемесе уақытына қормеге қойылғандары да экспонат деп атай салғанға ұқсайды). Л.Ф. Попованың тағы бір соңғы мәліметінде көрсетілген РЭМ қорындағы қазақ киімдерінің саны жоғарғы көрсеткіштерден әлдеқайда аз – небәрі 300 ғала [51, 1 б.].

Бұл мәліметтердің қайсысының шындыққа сай келетіндігін деп басып айту әзірге мүмкін емес. Олай болса, РЭМ қорындағы қазақ киімін ишпештаризациялау, атрибуциялау, паспорттау және ғылыми каталогтау жұмысы әлі де болса тиянақтау, пысықтау һәм дәйектеуді қажет етеді.

Жоғарыда айтылғандай, РЭМ қорындағы қазақ коллекцияларының ішіндегі сап жағынан ең молы үй-жайдың, әсіресе киіз үй мен оның жасауының сап түрлі элементтері. Л.Ф. Попованың материалына қарағанда, дәл қазіргі уақытқа дейін ресми камералық өңдеу мен атрибуциялау, һәм паспорттаудан өткен артефактілердің ұзып сапы 516 сақтам бірлігін құрайды екен [48]. Сөз жоқ, этнографиялық артефактілердің осы категориясы қазақтың ежелгі тұрмысын, әсіресе, тіршілікке қамы мәдениетін, осы арқылы көпшілі ортадағы әлеуметтік-экономикалық кепістікті ұйымдастырудың дәстүрлі технологиясы мен стратегиясын зерделеуге үлкен мүмкінлік береді. Бірақ осы коллекцияның сапдық және материалдық құрамына зер салған зерттеушіге ондағы артефактілердің дені киіз үйдің «қомекші» функция атқаратын элементтеріне жататындығын аңғару қиын емес (мысалы, көптеген үліктер, желбаулар, термебаулар, шетбаулар, желбаулар, иткбаулар, шалмабаулар, басарқандар, беларқандар (немесе белдеу арқандар) деген сияқты).

Дегенмен, басым көпшілігі Қазақстанның Батыс, Орталық, Солтүстік және Шығыс өңірлерінен

РЭМ қорына келіп түскен киіз үйлер Қазақстан музейлеріндегі осы құралыптас киіз үйлерден әлдеқайда көне – олардың депі XIX ғасырдың аяқ шенінде жасалған (ал отандық музейлердегі киіз үйлер ары кеткенде небәрі өткен XX ғасырдың 50-60-шы жылдары ғана жасалыпты). РЭМ қорындағы сөз болып отырған киіз үйлер мен оның жиһаздарының музейлік тұрғыдан да, ғылыми-танымдық жағынан да құндылығы осында.

Сонымен, қазақтың тарихи этнографиясының ең көне, әрі сән-салтанаты келіскен және сақталуы Қазақстандық музейлердегі артефактілерден әлдеқайда жоғары (ойткені, Ресей музейлерінде құндылықтарды сақтауға барлық жағдай жасалған). сондай-ақ, сапа мен түрі жағынан да мол құндылықтар аталмыш музей қорында ғана кездесетіндігін айту керек. Тіпті, жоғарыда айтылғандай, Орталық музей қызметкерлері дендеп зерттеген әйгілі Кушеткамера қорындағы қазақ коллекциялары да өзінің аталмыш параметрлері жағынан РЭМ қорындағы қарастырылып отырған коллекциялармен еш теңдесе алмайды. Қазақтың төл мәдениеті мен ғылымы үшін таңымдық тағылымы, сөз жоқ, ешқандай да құндылықтардың ішіндегі ең музейлерде кездеспейтін бірегейлері баршылық. Осы ретте, қазақ киімдері коллекцияларының, соның ішінде, ер адамдар мен әйелдердің салтанатты киімдерін ерекше екішеп атауға болады. Солардың ішінде өңірі мен етегі жібек жіппен кестеленген ер адамның күдері шапаны, сән-салтанаты, һәм эстетикасы мен сақтау күйі әбден келіскен сәукелелер (барлығы 8 дапа және 16 бөлік) [50, 13 б.; 51, 136-140 бб.], сондай-ақ қазақ сұлғандары тұтынған бас киімінің ғажайып нұсқалары (мысалы, мұрақтың ішінде киілетін алтын жіппен оқаланған шошак бөріктердің) жеке коллекциясы қазақтың төл оркестрінің ең үздік үлгілерінің қатарына жағайды десек, асырып айтпаймыз. Әсіресе, қырғауылдың қауырсыны түспеген кеуде тұсы терілерімен тегіс астарланған қазақ әйелінің жібек шапанының сән-салтанаты ғажайып эстетикасы өз алдына, оның дәл осындай материалды пайдаланып, асқан шеберлікпен тігілуі кімді де болса, қайран қалдырары хақ (№ 3146 коллекция) [48]. Бірақ, қазақ киімінің осынау ғажайып бірегей үлгісінің дәстүрлі көпшілі ортада қандай функция орындағанын оған дендеп зерттеу жүргізбейінше әзірше деп басып, айту қиын (әлде, несінің жоғарғы әлеуметтік-институционалдық мәртебесін, әлде, генологиялық қадір-қасиетін айғақтайтын символ болды ма, әлде, бізге беймәлім тұрғыштық функция атқарды ма? – деген сияқты).

Қазақ коллекцияларының қалыптасу тарихынан. Л.Ф. Попованың материалдарына қарағанда, жоғарыда айтылған барлығы 2725 бұйымнан тұратын 1700 сактам бірлігінің 1193 нөмірлерімен белгіленген 1840 бұйымы РЭМ-нің өзіндік қазақ коллекцияларына кұрайды. Ал 614 нөмірге бөлінген қалған 885 бұйым Мәскеудегі бұрынғы ССХР халықтарының музейінен 1948 жылы келіп түсті [48].

Орыс зерттеушілері РЭМ қорындағы қазақ коллекцияларының қалыптасу тарихын төмендегідей үш кезеңге бөледі:

I-кезең – 1860–1870 жж.

II-кезең – 1900–1920 жж.

III-кезең – 1920–1980 жж.

Осы ретте ескерер гәп – көрсетілген бірінші кезең мен екінші кезеңнің, яғни 1870 ж. мен 1900 ж. арасындағы «өлара» уақытты сесіске алмаудың өзіндік себеп-салдарын зерттеушілер түсіндіре бермейді. Бірақ, қазақ коллекцияларының музей қорына түсу үдерісінің хронологиясына зер салсақ, аталмыш гәптін мән-жайын бақайлауға болады: осы «өлара» жылдары бізге әзірге беймәлім әлдеқандай себептерге байланысты музей қорына қазақы ортадан түскен артефактілердің мөлшері тым мардымсыз болды.

РЭМ тарихын, соның ішінде қазақ коллекцияларының қалыптасу үдерісін шөлу деңгейінде болса да, қарастырған ғалымдар XIX-ғасырдың екінші жартысы XX-ғасырдың басында қазақ жерінің әр өңірінен тарихи және этнографиялық артефактілерді жинастыру ісінде Түркістан генерал-губернаторы К.П. Кауфман, Орынбор генерал-губернаторы Н.А. Крыжаповский, Торғай облысының әскери губернаторы Л.Ф. Баллюзек сынды Ресей билігінің жоғары лауазымды шенеуніктерінің айырықша рөлін атап өтеді. Бұл рас та. Олар (және ағалымыш қазақ өлкесін толық отарлау кезеңінде қаптаған басқа да орыс шенеуніктері мен миссионерлері, һәм зерттеушілері де) «бұртана қазақ жұртын орыстың өкім саясатының ығында ұстау үшін, оның мәдениетін, тарихын һәм психологиясын жақсы білмек керек» деген тактиканы үнемі ұстанса да, отандық тарихнаманың (осы сөздің кең мағынасында) деректік, һәм алғашқы ұйымдық негізін қалыптастыруға қомақты үлес қосты. Осы айтылғанды қарастырып отырған тақырыптық қисыпмен байланыстырар болсақ, РЭМ қорындағы коллекциялар құрамы жоғарыда аталған Л.Ф. Баллюзек пен Н.А. Крыжановскийдің қазақ этнографиясын әр қырынан танытар сан алуан артефактілер жинақтау ісінде үлкен ұйымдастырушылық жұмыс жүргізгендігін айғақтайды.

Л.Ф. Попованың дәйекті пікірінше, аталмыш генерал-губернаторлардың арнайы тапсырмаларымен, көбінесе, батыс өңірлері қазақтарының арасынан жиналған 36 нөмірмен белгіленген 43 бұйымның, соның ішінде әсіресе, Л.Ф. Баллюзектің тікелей ұйымдастырумен Орынбор губерниясы қазақтарынан алынған киім-кешектің бес данадан тұратын толық «ансамбльдері» қазақтың дәстүрлі киім мәдениетінің шын мәніндегі теңдесі жоқ озық үлгілерінің қатарына жағады.

Қазақ коллекцияларының қорын жасақтауға Шоқан Уәлихановтың әкесі, Л.Ф. Попова әділ атап өткендей, алғашқы қазақ этнографы, һәм орыс армиясының полковнигі сұлтан Шыңғыс Уәлиханов пен сұлтан Арынғазы Ханқожин өзіндік үлкен үлестерін қосты [48]. 25 нөмірлерге жіктелген 28 бұйымнан тұратын бұл коллекцияның Шыңғыс Уәлихановтың атымен аталуы қазақтың осынау озық ойлы біртуар оғанына және оның қазақар азаматтығы мен біліктілігіне деген орыс зиялыларының ерекше құрметінің айғағы ретінде бағамлауға болады [48].

РЭМ қорындағы қазақ коллекцияларының толығы және олардың қатарының ұлғаюы, әлбетте, Орталық Азия халықтарының, соның ішінде, қазақ мәдениетінің білгірі һәм зерттеушісі С.М. Дудиннің есімімен тығыз байланысты (барлығы 96 бұйымға 95 нөмір берілген коллекция). Л.Ф. Попованың мәліметі бойынша, бұл коллекцияда киіз үйдің элементтері, киім-кешек, әр түрлі әпскей бұйымдардың ғылыми паспортын С.М. Дудин өзі асқан жітілікпен тәліпштеп жасақтаған [48]. Бұл аталмыш бұйымдардың танымдық маңызын зерттеп-зерделеуге үлкен мүмкіндік береді.

Сонымен бірге, С.М. Дудин өз заманының өте шебер әрі білікті фотосуретшісі ретінде қазақтың дәстүрлі тіршілігін әр қырынан сипаттайтын фотосуреттердің мол коллекциясын қалдырды. РЭМ қорынан басқа, бұл фотосуреттердің үлкен шоғыры Кунсткамера қорында жеке коллекция ретінде сақтаулы.

Сондай-ақ, қазақ коллекцияларының қорлапу үрдісіне совет дәуірінде Ф.А. Фиельструц, А.Н. Глухов, А.П. Булгаков, Е.Т. Воеводская, О.А. Корбе, А.С. Морозова, С.М. Лейкина және т.б., ал XX ғ. 70 жылдары А.В. Коновалов сынды Оңтүстік Алтай (Қосағаш) қазақтарының этнографиясын дендеп зерттеген ғалымдар өлшеусіз үлес қосты. Осы ретте, жоғарыда аталған, Орта Азия және Қазақстан халықтары этнографиясы бөлімінің байырғы аса тәжірибелі қызметкері Л.Ф. Попованың музей қорындағы қазақ кол-

лекцияларын сақтауға, әрі дәріптеуге, әрі олардың қатарын ұлғайта түсуге үлкен еңбек сіңіріп отырғандығын да ерекше ескініс айту ләзім [50, 51, 136-140 бб.].

Қысқаша түйін. Аталмыш музей қорындағы қазақ коллекцияларының Орталық музей қолға алған ғылыми каталогын жасақтаудың, әлбетте, ғылыми-практикалық жағынан да, ғылыми-танымдық тұрғыдан да маңызы ерекше екендігі сөзсіз. Өйткені, музейлік құндылықтардың ғылыми каталогы бір жағынан, осы құндылықтарды жап-жақты дәріптеудің, әрі зерттеу жұмысының айырықша көрнекілігімен хәм дәйектілігімен ерекшеленетін формасы болып табылады. Ғылыми каталог, сонымен бірге, жоғары және арнайы білім беретін оқу орындары студенттері, магистранттары, ғылыми қызметкерлері, оқушылары үшін де танымдық тағылымы мол көрнекі оқу құралы функциясын атқарады.

Сондай-ақ, халықаралық музей ісі тәжірибесі айғақтан отырғандай, музейдегі ғылыми жұмыстың осы жанры музей ресурсын басқарудың да аса тиімді формасы да (тәсілі).

Дегенмен, музейлік құндылық атаулыны (соның ішінде, қарастырылып отырған РЭМ қорындағы қазақ коллекцияларын да) зерттеп-зерделеуді тек дәстүрлі этнографиялық сыпаттаумен ғана шектеуге болмайды. Өнегелі озық елдердегі (Еуропа, АҚШ, Канада және Жапония) әлеуметтік және мәдени антропологияның бай ғылыми-танымдық тәжірибесі, әсіресе, дәстүрлі этномәдени ортадағы қазір музейлік құндылықтарға айналған шаруашылық-мәдени тіршіліктің кез келген мәнді элементтерін әлеуметтік қатынастың инструменталды компоненттері ретінде қарастырудың ғылыми болашағының өлшеусіз екендігін айғақтан отыр. Өйткені, распыла да, кез келген әлеуметтік-экономикалық және институционалдық мәнді артефактілер қоғамдық харекеттің объектілері, құралдары әрі «арналары» ретінде сап алуан функция атқарады. Осы қисынға орай «қоғамдық харекет» категориясының «қоғамдық (немесе әлеуметтік) қатынастың функционалдық күйін, ал «қоғамдық қатынас» категориясы өз кезегінде қоғамдық харекеттің құрылымын білдіретіндігін айта кетуді жөн көрдік.

Әдебиеттер

- 1 Радлов В.В. Инструкция для собирания этнографических предметов, относящихся до быта киргизов Степного генерал-губернаторства. СПб., 1898.
- 2 Дулин С.М. Резьба по дереву у киргиз. // Зодчий. 1901. – С. 8-23.
- 3 Дулин С.М. Ковровые изделия Средней Азии // Сборник музея антропологии и этнографии. – Т.VII. 1928. – С.71-166.
- 4 Курылев В.П., Люшевич Ф.Д., Сазонова М.В. Этнографические собрания МАЭ по народам Средней Азии и Казахстана // Сборник музея антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера). 1980. Т. XXV. – С.37-44.
- 5 Фелькерзам А. Старинные ковры Средней Азии // Старые годы. 1914. – С. 79-84.
- 6 Куфтин Б.А. Киргиз-казаки. Культура и быт. Применительно к обстановочному залу «уголок кочевого аула в Казахстане» в Центральном музее народооведения. – М.: Центральный музей народооведения, 1926. – 49 с.
- 7 Бежкович А.С. Этнографические рисунки В.Л. Плотникова по быту казахов (1859-1862 гг.) // Советская этнография. 1953. – №4. – С.113-119 с илл.
- 8 Маслова О.В. Обзор русских путешествий и экспедиций в Среднюю Азию. Ч. 1. 1715-1856. – Ташкент, 1955.
- 9 Маслова О.В. Обзор русских путешествий и экспедиций в Среднюю Азию. – Ч.2. 1856-1869. – Ташкент, 1956.
- 10 Маслова О.В. Обзор русских путешествий и экспедиций в Среднюю Азию. – Ч.3. 1869-1880. – Ташкент, 1958.
- 11 Маслова О.В. Обзор русских путешествий и экспедиций в Среднюю Азию. – Ч.4. 1881-1886. – Ташкент, 1971.
- 12 Сазонова М.В., Морозова А.С., Лейкина С.М. Одежда народов Средней Азии и Казахстана в коллекциях Государственного музея этнографии народов СССР // Труды института этнографии. 1961. – Т.48. – С. 86-93.
- 13 Захарова И.В., Ходжаева Р.Д. Казахская национальная одежда. XIX – нач. XX в. Алма-Ата: Наука, 1964. – 178 с.
- 14 Курылев В.П. Оружие казахов // Сборник музея антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера). 1978. Т. XXXIV. – С.56-61.
- 15 Курылев В.П. Казахские кожаные мужские пояса в собраниях МАЭ // Сборник музея антропологии и этнографии им. Петра Великого. 1980. Т.LIII. – С.85-97.
- 16 Коновалов А.В. Казахи южного Алтая. – Алма-Ата: Наука, 1986.
- 17 Кармылшева Б.Х. Этнографическое изучение киргизов Средней Азии и Казахстана в 1920-е годы (полевые исследования Ф.А. Фиелструппа) // Очерки истории русской этнографии, фольклористики и антропологии. – Вып. X. – М.: Наука, 1988. – С. 38-62.
- 18 Вишневская (Прищепова) В.А. Из истории собирания Среднеазиатско-казахстанских коллекций МАЭ (дооктябрьский период) // Сборник музея антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера). 1989. – Т.XLIII. – С.5-17.
- 19 Прищепова В.А., Черманова М.Б. Из коллекций по этнографии казахов // Известия Национальной Академии Наук Республики Казахстан. 1993. Серия общ.наук. – №5 (191). – С. 69-76.

- 20 Прищепова В.А. Страницы истории Государственного музейного фонда // Кунсткамера. Этнографические тетради. 1995. – Вып. 7. – С.217-329.
- 21 Прищепова В.А. О пребывании цесаревича Николая Александровича в степном генерал-губернаторстве // Труды Государственного музея истории Санкт-Петербурга. – Вып. III. – СПб., 1998. – С.109-114.
- 22 Прищепова В.А. Коллекции заговорили. История формирования коллекций МАЭ по Средней Азии и Казахстану (1870-1940). СПб; 2000. – 271 с.
- 23 Бронникова О.М., Вишневецкая (Прищепова) В.А. Каталог коллекций отдела Средней Азии и Казахстана МАЭ // Сборник музея антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера). 1989. – Т. XLIII. – С.180-222.
- 24 Одежда народов СССР: из коллекций Государственного музея этнографии народов СССР. – М., 1990 (на русс. и англ. языках).
- 25 Казахи. Историко-этнографическое исследование. Алматы: Казахстан, 1995. 352 с.
- 26 Российский этнографический музей. 1902 – 2002. – СПб., 2001. 279 с.
- 27 Какабаев Б.С. К семантике использования птичьих пшурок в отделке казахского костюма // Труды Центрального музея. Вып. II. Научный редактор Нұрсан Әлімбай. – Алматы: Балшыр әдебиеті, 2009. – С. 457-463.
- 28 Л.Ф. Поповаңа жеке мұрағаты.
- 29 Попова Л.Ф., Стасевич И.В. Казахский костюм в собраниях Российского этнографического музея и Музея антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера) Российской академии наук (рукопись). 18 с.
- 30 Попова Л.Ф. Казахские женские свадебные головные уборы саукеле: опыт локальной классификации (по материалам РЭМ) // Музей. Традиции. Этничность XX-XXI в. – СПб. – Киприяев, Nestor-Historia, 2002. С. 136-140.
- 31 Қазақстан Республикасы Мемлекеттік орталық музейінің ғылыми-қолданбалы жобалары бойынша 2013-2014 жылдары атқарған жұмысының есебі.
- 32 Nomads of Eurasia. Natural History museums of Los Angeles county. Academy of Sciences of the U.S.S.R. – Los Angeles: Perpetua Press, 1989. 192 p.
- 33 Teppiche aus Mittelasien und Kasachstan / Ein Leitung und Zusammenstellung von E.G. Tsareva. – Leningrad, 1984.
- 34 Jewellery. Museum of the Ethnography of the USSR / Intr.: И. Torchinskaya. Comp.: G. Komleva. – Leningrad, 1988.
- 35 Nomads in Central Asia: Animal Husbandry and Culture in Transition (19 th – 20 th Century) / Accompanies the exhibition «Nomaden in Centraal-Azie» on show in the Tropenmuseum in Amsterdam from 1 Dec. 1994 to 1 Aug. 1995; Auth.: F.C. van Leeuwen, T.G. Emeljanenko, I.I. Popova. – Amsterdam, 1994.

References

- 1 Radlov V.V. Instrukcii dlja sobiranija etnographicheskikh predmetov, odnosjashisja do byta kirgizov Stepnogo general-gubernatorstva. SPb., 1898.
- 2 Dudin S.M. Rez'ba po derevu u kirgiz. // Zodehij. 1901. S. 8-23.
- 3 Dudin S.M. Kovrovye izdelija Sredney Azii // Sbornik muzeja antropologii i etnographii. T.VII. 1928. – S.71-166.
- 4 Kurylev V.P., Ljushkevich Ph.D., Sazonova M.V. Etnographicheskie sobranija MAE po narodam Sredney Azii i Kazakhstana // Sbornik muzeja antropologii i etnographii im. Petra Velikogo (Kunstkamera). 1980. T. XXXV. S.37-44.
- 5 Phel'kerzam A. Starinnye kovry Sredney Azii // Starye gody. 1914. – S. 79-84.
- 6 Kuphtin B.A. Kirgiz-kazaki. Kul'tura i byt. Primenitel'no k obstanovochnomu zalu «ngolok kochevogo aula v Kazakhstane» v Central'nom muzee narodovedeniya. M.: Central'ny muzey narodovedeniya, 1926. 49 s.
- 7 Bezjakovich A.S. Etnographicheskie risunki V.L. Plotnikova po bytu kazakhov (1859-1862 gg.) // Sovetskaja etnographija. 1953. №4. S.113-119 s ill.
- 8 Maslova O.V. Obzor russkikh puteshestviy i ekspedicii v Srednjuju Aziju. CH.1.1715-1856. Tashkent, 1955.
- 9 Maslova O.V. Obzor russkikh puteshestviy i ekspedicii v Srednjuju Aziju. CH.2.1856-1869. Tashkent, 1956.
- 10 Maslova O.V. Obzor russkikh puteshestviy i ekspedichiy v Srednjuju Aziju. CH.3.1869-1880. Tashkent, 1958.
- 11 Maslova O.V. Obzor russkikh puteshestviy i ekspedichiy v Srednjuju Aziju. CH.4.1881-1886. Tashkent, 1971.
- 12 Sazonova M.V., Morozova A.S., Leykina S.M. Odezhda narodov Sredney Azii i Kazakhstana v kollekcijah Gosudarstvennogo muzeja etnographii narodov SSSR // Trudy instituta etnographii. 1961. T.48. S.86-93.
- 13 Zaharova L.V., Hodzhaeva R.D. Kazakhskaja nacional'naja odezhda. XIX nach. III v. Alma-Ata: Nauka, 1964. – 178 s.
- 14 Kurylev V.P. Oruzhie kazakhov // Sbornik muzeja antropologii i etnographii im. Petra Velikogo (Kunstkamera). 1978. T.XXXIV. – S.56-61.
- 15 Kurylev V.P. Kazakhskie kozhanye muzhskie pojasa v sobranijah MAE // Sbornik muzeja antropologii i etnographii im. Petra Velikogo. 1980. T.LIII. S.85-97.
- 16 Konovalov A.V. Kazakhi juzhnogo Altaja. Alma-Ata: Nauka, 1986.
- 17 Karmysheva B.H. Etnographicheskoe izuchenie kirgizov Sredney Azii i Kazakhstana v 1920-e gody (polevye issledovanija Ph.A. Phielstrup) // Oчерki istorii russkoy etnographii, fol'kloristiki i antropologii. Vyp. X. M.: Nauka, 1988. S. 38-62.
- 18 Vishnevetskaja (Prishepova) V.A. Iz istorii sobiranija Sredneaziatsko-kazakhstanskikh kollekcij MAE (dooktjabr'skiy period) // Sbornik muzeja antropologii i etnographii im. Petra Velikogo (Kunstkamera). 1989. T.XLIII. S.5-17.
- 19 Prishepova V.A., Chermanova M.B. Iz kollekcij po etnographii kazakhov // Izvestija Nacional'noy Akademii Nauk Respubliki Kazakhstan. 1993. Serija obsh.nauk. №5 (191). S.69-76.
- 20 Prishepova V.A. Stranicy istorii Gosudarstvennogo muzeynogo fonda // Kunstkamera. Etnographicheskie tetradi. 1995. Vyp.7. – S.217-329.

- 21 Prishchepova V.A. O prebyvanii cesarevicha Nikolaja Aleksandrovicha v stepnom general-gubernatorstve // *Trudy Gosudarstvennogo muzeja istorii Sankt-Peterburga*. Vyp.III. SPb., 1998. - S.109-114.
- 22 Prishchepova V.A. Kollekcii zagovorilii. Istoriya formirovaniia kollekcii MAE po Srednei Azii i Kazakhstanu (1870-1940). SPb., 2000. - 271 s.
- 23 Bronnikova O.M., Vishnevetskaja (Prishchepova) V.A. Katalog kollekcii otdela Sredney Azii i Kazakhstana MAI // *Sbornik muzeja antropologii i etnografii im. Petra Velikogo (Kunstkamera)*. 1989. T. XI.III. - S.180-222.
- 24 Otczha narodov SSSR: iz kollekcii Gosudarstvennogo muzeja etnografii narodov SSSR. M., 1990 (na russ. i angl. jazykah).
- 25 Kazakh. Istoriko-etnographicheskoe issledovanie. Almaty, Kazakhstan, 1995. - 352 s.
- 26 Rossiyskiy etnographicheskii muzej. 1902- 2002. SPb., 2001. - 279 s.
- 27 Kakabaev B.S. K semantike ispol'zovanija ptich'ih sekurok v otdelke kazakhskogo kostjuma // *Trudy Central'nogo muzeja*. Vyp. II. Nauchnyy redaktor Nursan Alimbay. Almaty: Balalar adebiet., 2009. S. 457-463.
- 28 L.Ph. Popovanyñ zheke muragary.
- 29 Popova L.Ph., Stasevich I.V. Kazakhskiy kostjum v sohranizh Rossiyskogo etnographicheskogo museja i Museja antropologii i etnografii im. Petra Velikogo (Kunstkamera) Rossiyskoi akademii nauk (rukopis'). 18 sñe
- 30 Popova L.Ph. Kazahskie zhenskije svadebnye golovnye ubory sankelje: opyt lokal'noi klassifikacii (po materialam REM) // *Muzei. Tradicii. Etnichnost' XX-XXI v.* - SPb. - Kishinev, Nestor-Historia, 2002. - S. 136-140.
- 31 Khazakhstan Respublikasy Memiekettik ortalykh muzeyinin gylymi-khoi-danbaly zhubalary boiynsha 2013-2014 zhyldary aikhangan zhymysynyn esebi.
- 32 Nomads of Eurasia. Natural History museums of Los Angeles county. Academy of Sciences of the U.S.S.R. Los Angeles: Perpetua Press, 1989. 192 p.
- 33 Teppiche aus Mittelaisien und Kasachstan / Ein Leitung und Zusammenstellung von E.G. Tsareva. Leningrad, 1984.
- 34 Jewellery. Museum of the Ethnography of the USSR / Intr.: E. Torchinskaya. Compo.: G. Komleva. Leningrad, 1988.
- 35 Nomads in Central Asia: Animal Husbandry and Culture in Transition (19 th-20 th Century) / Accompanies the exhibition «Nomaden in Central-Asien» on show in the Tropenmuseum in Amsterdam from 1 Dec. 1994 to 1 Aug. 1995: Auth : F.C. van Leeuwen, T.G. Emeljanenko, L.F. Popova. Amsterdam, 1994.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР

Абдумамынов Н.Т. – PhD доктор, Тараз инновациялық-гуманитарлық университеті

Абдулина А.Т. – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, Қазақ еңбек және әлеуметтік қатынастар академиясы

Айтқыз Ж.А. – Қазақстан Республикасы Мемлекеттік орталық музейі

Ахметжанова А.Т. – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Ахметова М.Ж. – магистрант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Байболатова Ә.Ж. – магистрант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Байзабатова Н.К. – тарих ғылымдарының кандидаты, І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті

Баудириева К.Б. – тарих ғылымдарының кандидаты, Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Бекбаева Т.А. – тарих ғылымдарының кандидаты, Қазақ ұлттық аграрлық университеті

Дүйсен О. – магистрант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Обденев А.Ж. – Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

Әлімбаев Нұрсұлтан – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор Қазақстан Республикасы Мемлекеттік орталық музейі

Жакупова Г.Е. – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Жатпасов Ж.Е. – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Жұмаділ А.К. – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Зұлтықарова Ә.Ө. – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, Қ.А. Ясауи атындағы ХҚТУ

Исаева А.И. – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, Қазақ мемлекеттік қыздар университеті

Исмаков Қ.А. – І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті

Каскабасова А.А. – С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті

Кемелова Қ.Ш. – Отырар мемлекеттік археологиялық қорық-музейі

Кәрібаева Б.Б. – тарих ғылымдарының докторы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Көкебаева Г.К. – тарих ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Қартабаева Е.Т. – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Қасымова Д.Б. – Қазақстандық менеджмент, экономика және болжау институты

Қозыбақова Ф.А. – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Құндакбаева Ж.Б. – тарих ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Мекенбаев Т.Қ. – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Мийімбаева Ф.Н. – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Молдабаева А.К. – PhD докторант, Қ.А. Ясауи атындағы ХҚТУ

Мошина И.И. – С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті

Мухамбетжанова А.К. – Марат Оспанов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік медицина университеті

Мұхатама О.Х. – тарих ғылымдарының докторы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Мырзабекова Р.С. – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Новайбаева М.С. – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Омарова Г.Е. – ф.э.к., Шет елі және іскерлік қарьера университеті

Полякова А.Р. – магистрант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Садықова Р.О. – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Серкенова С.С. – магистрант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Таймағамбетов Ж.Қ. – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР Ұлттық мұражайы

Тасилова Н.А. – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Тойшубекова Ж.К. – әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Торжсанова И.Ж. – Қазақстан Республикасы Мемлекеттік орталық музейі

Толсубасов Ә.Т. – тарих ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Тутқубаева Р.М. – магистрант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Хабизжанова Г.Б. – тарих ғылымдарының докторы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Ысқақов А. – магистрант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

МАЗМҰНЫ – СОДЕРЖАНИЕ

Қазақ хандығына – 550 жыл – Казахскому ханству – 550 лет

<i>Кәрібаев Б.Б.</i> Қазақ хандығы дәуіріне сипаттама	4
1-бөлім Раздел 1 Деректану және тарихнама Источниковедение и историография	
<i>Мұхитова О.Х.</i> Құжаттану және арнайы тарихи нәндер	10
<i>Маманбаева Ф.Н.</i> Источниковедческая характеристика материалов сенаторской ревизии Туркестанского края 1908-1910 гг.	16
<i>Жакупова Г.Т.</i> Доступ к архивным документам в зарубежных странах	24
<i>Жакупова Г.Т., Полякова А.Р.</i> Тенденции в сфере комплектования государственных архивов	30
<i>Мұхитова О.Х.</i> «Қайырымды қала тұрғындарының қозғалыстары туралы трактат» – тарихи және тарихнамалық дерек	36
<i>Абдимомынов Н.Т.</i> Алтын Орда тарихының батыс-еуропалық тарихнамасы (XIX-XX ғғ.)	44
<i>Жаппасов Ж.Е., Тасымов Н.А., Тойлыбекова Ж.К.</i> «Материалы по киргизскому землепользованию...» как источник по хозяйственно-экономической истории казахов в конце XIX в. – начала XX в.	50
<i>Омарова Г.Е.</i> Историограф-востоковед Т. К. Бейсембиев (к 60-летию со дня рождения)	56
<i>Ноғайбаева М.С.</i> Киев Русінің көшпелілер әлемімен байланыстары туралы	62
<i>Мошина И.И., Каскабасова А.А.</i> Военная колонизация южного Казахстана Российской империей в середине XIX века: историография вопроса	70
<i>Абдидабекова А.М., Касымова Д.Б.,</i> Западные исследователи об истоках советского пролетарского феминизма в начале XX века	78
<i>Касымова Д.Б., Телеуова Э.Д.</i> Формирование образа «советской женщины» в современной западной историографии	84
2-бөлім Раздел 2 Ежелгі және орта ғасырлардағы Древняя и средневековая Қазақстан тарихы история Казахстана	
<i>Қартибаева Е.Т.</i> Ежелгі сактардың этникалық тарихы жайында	90
<i>Хабижанова Г.Г., Ахметова М.Ж.</i> Послемонгольское становление этнополитических союзов тюркских племен	98
<i>Абдимомынов Н.Т.</i> Алтын Орда тарихындағы Ноғайдың саяси қызметі (XIII ғ. 2-ші жартысы)	106
<i>Кәрібаев Б.Б.</i> Қазақ хандығы дәуіріндегі аналар мен ханымдар	112
<i>Мухамбетғалиева А.К.</i> Выступающая роль Касым хана в укреплении казахского государства	118

3-бөлім Раздел 3
Жаңа және қазіргі замандағы Новая и новейшая
Қазақстан тарихы история Казахстана

Мекебаев Т.К., Құмсағабая Ж.Ж.
 Мұстафа Шоқайдың эмиграциядағы тәуелсіздік үшін жүргізген идеологиялық күресінің кейбір мәселелері..... 124

Мекебаев Т.К., Құмсағабая Ж.Ж.
 Уақытша үкіметтің Қазақстандағы билік органдарының қоғамдық-саяси ұйымдармен қарым-қатынасы 130

Алметжанова А.Т., Қозыбаева Ф.А.
 Деятельность интеллектуалов в период функционирования имперской власти в Казахстане (30-ые годы XX века)..... 136

Вельмуева Т.А.
 How Kazakhstan citizens asked G.V. Kolbin?..... 146

Әбділлин А.Ж.
 «Озен-Атырау-Самара» мұнай құбырының салыну тарихы..... 152

Қасымова Д.Б., Құндақбаева Ж.Б.
 Трансформация мировоззрения советских женщин в первой половине XX века в западной историографии 158

4-бөлім Раздел 4
Археология және этнология Археология и этнология

Төлеубаев Ө.Т.
 Қазақ жерлеу салтындағы ыза салу күндері – үні, жетісі, қырқы, (жүзі), жылы..... 166

Таймағамбетов Ж.К., Бексигитов Г.Т., Османов Е.Б.
 Х.А. Алпысбаевтың ізденістеріндегі Қазақстанның тас ғасыры 180

Жұмаділ А.Қ.
 Қазақстанның ежелгі тайпалары мен қазақ халқының өдет-ғұрып және салт-дәстүрінің өзара сабақтастығы..... 186

Байсабатова Н.К., Исмаков К.А.
 Этносаралық толеранттылық пен қоғамдық келісімнің қазақстандық үлгісі 192

Бәудиярова К.Б., Исоева А.И.
 Семейный досуг – один из факторов стабильности брака..... 200

Кемелова Қ.Ш.
 Халқымыздың колонерге байланысты өдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлері..... 206

Абдуллин А.Т.
 К историографии вопроса этносоциологических исследований в Казахстане..... 212

5-бөлім Раздел 5
Жалпы тарих Всемирная история

Хабижанова Г.Б., Серкенова С.С.
 Единение с природой в религиозных верованиях тюркских народов Центральной Азии..... 220

Коксбаева Г.К.
 Ұлдар Лицесы және түрік халықтарының тәуелсіздік жолындағы күресі..... 226

Молдайділова А.К., Зұратықарова Э.О.
 Кенес-фин соғысы кезіндегі КСРО мен Түркия Республикасы қатынастары 232

Мырзабекова Р.С., Байболатова Ө.Ж.
 XX ғасырдың екінші жартысында Германиядағы түрік диаспорасы және миграциялық үрдіс..... 238

Садықова Р.О., Қасымова А.А.
 «Қырғи қабақ соғыстан» кейінгі АҚШ және Иран қарым-қатынастары (1990-2000 жж.)..... 244

6-бөлім Раздел 6
Музей ісі Музейное дело

<i>Әзімбай Н.</i> Россий этнографический музей қорындағы (Санкт-Петербург қ.) қазақтың тарихи этнографиясына байланысты құндылықтар хақында	252
<i>Айтқұл Х.А., Микшицева О.А.</i> История формирования коллекции эпохи бронзы Центрального и Восточного Казахстана археологического фонда ЦМ РК	262
<i>Торжжанова Н.Ж.</i> Наручные украшения эпохи бронзы (на основе фондовых материалов Центрального госмузея РК)	270

7-бөлім Раздел 7
Магистрлік жұмыстар Исследования магистрантов

<i>Туткулибаева Р.М.</i> Ш. Уәлихановтың Талдықорған өңірін зерттеу еркіндіктері	280
<i>Ысқақов А.</i> Қазақ хандығы – Ақ Ордадың заңды мұрагері	286
<i>Бакытжанқызы А.</i> Лейборизм – британский вариант концепции демократического социализма	292
<i>Дүйсен Ө.</i> Қимақтар тегіне қатысты кейбір мәселелер	298
Авторлар туралы мәліметтер	304

CONTENTS

550 years to the Kazakh khanate

Karibuyev B. Characteristic of the era of the Kazakh Khanate	4
---	---

Section 1 Historical Sources Study and Historiography

<i>Mukhatova O.H.</i> Documentation and Special Historical Disciplines.....	10
<i>Miymanbayeva F.N.</i> Source study characteristics of materials Senatorial audit of Turkestan 1908-1910 years.....	16
<i>Zhakupova G.T.</i> Access to archival documents in foreign countries.....	24
<i>Zhakupova G.T., Polyakova A.R.</i> Trends in staffing the state archives.....	30
<i>Mukhatova O.H.</i> «Treatise on the views of residents of a virtuous city» - the historical and historiographical source	36
<i>Abdimomynov N.T.</i> Political activity of Nogai in the history of the Golden Horde (2nd half of XIII century).....	44
<i>Zhappasov Zh.E., Taslova N.A., Tojshubekova Zh.K.</i> «Materials on the kyrgyz (kazakh) land use» as the source of the economical history of kazakhs in the end of XIX c. – the beginning of XX c.....	50
<i>Omarova G.E.</i> Historiographer- orientalist Beisembiev T.K. (devoted to the 60th anniversary of his birth)	56
<i>Nogaybaeva M.S.</i> On the relationship of Kiev Rus with the nomadic world	62
<i>Moshna N.I., Kaskabasova A.A.</i> Military colonization of southern Kazakhstan by the Russian empire in the mid- XIX century: historiography	70
<i>Abdildabekova A.M., Kassymova D.B.</i> Western researchers on the sources of soviet proletarian feminism in early XX century	78
<i>Kassymova D.B., Teleuova E.D.</i> Formation of the «soviet woman» image in the contemporary western historiography.....	84

Section 2 Ancient and Medieval History of Kazakhstan

<i>Kartabayeva E.T.</i> About the ethnicity of the ancient Saks	90
<i>Habizhanova G.B., Ahmetova M.Zh.</i> Post-Mongol formation of ethno-political alliances Turkic tribes.....	98
<i>Abdimomynov N.T.</i> History of the Golden Horde in Western historiography (the XIX-XX centuries).....	106
<i>Karibayev B.B.</i> Mothers and Khanums in the Age of the Kazakh Khanate.....	112
<i>Mahumbetgalieva A.K.</i> The outstanding role of kasym khan in strengthening the kazakh state	118

Section 3 Modern and Contemporary History of Kazakhstan

<i>Mekebaev T.K., Kungunbaev Zh.Zh.</i> Some questions of the ideological struggle of Mustafa Shokai for the attainment of independence in the period of emigration.....	124
<i>Mekebaev T.K., Kungunbaev Zh.Zh.</i> The relationship of the authorities of the Temporarily Government with organizations in Kazakhstan.....	130
<i>Ahmetzhanova A.T., Kozybakova P.A.</i> Activities of intellectuals during the functioning of imperial power in Kazakhstan (The 30s of XX century).....	136
<i>Bekbayeva T.A.</i> How Kazakhstan citizens asked G.V. Kolbin?.....	146
<i>Abdenov A.Zh.</i> The history building of oil pipeline «Ozen-Atyrau-Samaru».....	152
<i>Kassymova D.B., Kundakbayeva Zh.B.</i> Transformation of soviet women outlook in the first quarter of XX century in western historiography.....	158

Section 4 Archeology and Ethnology

<i>Toleubayev A.T.</i> Memorial dates in Kazakh funeral and memorial rites (Ideological foundations and origins).....	166
<i>Taymagambetov J.K., Bekseitov G.T., Osipov E.B.</i> The stone age of Kazakhstan in the scientific exploration of H.A. Alpysbaev.....	180
<i>Zhumadil A.K.</i> Continuity of ceremonies and tradition of the Kazakh people with ancient tribes of Kazakhstan.....	186
<i>Baigabatova N.K., Iskakov K.A.</i> Kazakhstan's model of interethnic tolerance and social harmony.....	192
<i>Bauharova K.B., Isaeva A.I.</i> Family leisure – one of the marriage stability factor.....	200
<i>Kenclova K.Sh.</i> Traditions and customs touching needlework of Kazakh people.....	206
<i>Abdulina A.T.</i> To historiography of question of of ethnosociology researches in Kazakhstan.....	212

Section 5 History of world

<i>Habizhanova G.B., Serkenova S.S.</i> Unity with nature in the religious beliefs of the Turkic peoples of Central Asia.....	220
<i>Kokebayeva G.K.</i> The League of Nations and Turkic people's struggle for the independence.....	226
<i>Moldadossova A.K., Zulpykharova E.U.</i> Relations between the USSR and the Republic of Turkey at the time Russo-Finnish War.....	232
<i>Myrzabekova R., Baybolatova A.</i> Turkish diaspora in Germany and migration in the second half of the XX century.....	238
<i>Sadykova R.O., Kasymova A.A.</i> The American-Iranian relations after the «Cold War» (1990-2000).....	244

Section 6
Museology

Aimbay Nursan
Collection on historical ethnography of Kazakh people in the funds of Russian ethnographical museum (Saint Petersburg)..... 252

Aytkul H.A., Myakishева O.A.
History of the Central and Eastern Kazakhstan Bronze Age collection of the Central State Museum of Kazakhstan 262

Torezhanova N.Zh.
The Bronze Age hand decoration (based on collections of the Central State Museum of Kazakh Republic)..... 270

Section 7
Investigations of postgraduate students

Tatkuşbaeva R.M.
Features research Ch.Valikhanov Taldykorgan region..... 280

Yskakov A.
The Kazakh khanate is a legal heir of White Horde 286

Bakytzhankyzy A.
Labourism – the British version of the concept of Democratic Socialism 292

Duysen O.
Some problems about the genesis of the kimaks 298

Авторлар туралы мәліметтер 304